

Θεολογικά Χρονικά

Συνέδρια – Ἡμερίδες – Συμπόσια

ΜΑΪΟΣ

*«Ὁ Ἀμίλκας Ἀλιβιζάτος
καὶ ἡ νεοελληνικὴ θεολογία:
Πανεπιστημιακὴ διδασκαλία,
ἐκκλησιαστικὴ διακονία
καὶ οἰκουμενικὸς διάλογος»*

Μετὰ ἀπὸ διετὴ ἀναβολὴ λόγῳ τῆς πανδημίας, ἡ Ἀκαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου διοργάνωσε, στὸ πλαίσιο σειρᾶς μὲ γενικὸ τίτλο: «Θεολογικὲς Προσωπογραφίες», τὸ διήμερο 6 καὶ 7 Μαΐου 2022 στὸ Συνεδριακὸ Κέντρο τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Δημητριάδος στὰ Μελισσάτικα τοῦ Βόλου, Συνέδριο ἀφιερωμένον στὸ πρόσωπο, τὸ ἔργο καὶ τὴ δράση τοῦ Ἑλληνα πανεπιστημιακοῦ θεολόγου καὶ μέλους τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου.

Τὸ Συνέδριο, μετὰ ἀπὸ τὴν παρουσίαση τῆς θεματικῆς του ἀπὸ τὸν διευθυντὴ τῆς Ἀκαδημίας Παντελῆ Καλαϊτζίδη καὶ τὸν χαιρετισμὸ τοῦ Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Ἰγνατίου (Γεωργακόπουλου), ξεκίνησε μὲ τὴν ὁμιλία τοῦ Ἰωάννη Μ. Κονιδάρη (Ὁμοσ. Καθηγητὴ Νομικῆς Σχολῆς Ε.Κ.Π.Α. καὶ τ. Γενικοῦ Γραμματέα Θρησκευμάτων τοῦ Ἰπουργείου Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων) μὲ θέμα: «Ἀμίλκας Ἀλιβιζάτος: Ἕνας ρηξικέλευθος νομο-κανονολόγος». Ὁ εἰσηγητὴς ἀναφέρθηκε κυρίως στὶς νομικοὺ χαρακτῆρος πρωτοβουλίες τοῦ

Ἀλιβιζάτου, κυρίως μὲ τὴν ἴδρυσή τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τὸ 1923 ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν πρότασή του γιὰ συμμετοχὴ αἰρετῶν λαϊκῶν στὴν ἐκκλησιαστικὴ διοίκηση, ἡ ὁποία δὲν ὑλοποιήθηκε ἀπὸ τὴ δικτατορία Μεταξᾶ. Ἐν συνεχείᾳ, ὁ Μητροπολίτης Περιστερίου κ. Γρηγόριος (Παπαθωμᾶς), Καθηγητὴς Θεολογικῆς Σχολῆς Ε.Κ.Π.Α. καὶ Ἰνστιτούτου Ἁγίου Σεργίου καὶ Μέλος τοῦ Δ.Σ. τῆς Ἀκαδημίας Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου, μίλησε μὲ θέμα: «Κριτικὴ ἀποτίμησις τοῦ κανονικοῦ ἔργου τοῦ Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου» καὶ ἀναφέρθηκε στὶς προσπάθειες ἐπικαιροποίησης ἀπὸ τὸν Ἀλιβιζάτο τῆς ἐκκλησιαστικῆς Κανονικῆς βιβλιογραφίας καὶ τὰ προβλήματά τους, θέτοντας τὸ ἐρώτημα γιὰ τὸν ρόλο του ὡς κανονολόγου ἢ ἐκκλησιαστικολόγου.

Ἡ δεύτη ἡμέρα τοῦ Συνεδρίου ξεκίνησε μὲ τὴν εἰσηγήσει τοῦ Νίκου Κουρεμένου (Δρ. Θεολογίας, Ἐπιστημονικοῦ Συνεργάτη τῆς Ἀκαδημίας Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου) μὲ θέμα: «Ὁ ἀρχέγονος Χριστιανισμὸς στὸ ἔργο τοῦ Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου». Ὁ εἰσηγητὴς ἀναφέρθηκε σὲ ἐργασίες ποὺ ἐκπόνησε ὁ Ἀλιβιζάτος κατὰ τὴ μετεκπαίδευσή του στὴ Γερμανία, μὲ θέματα τῆ σημασία τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος κατὰ τὸν Εἰρηναῖο Λυῶνος καὶ τὴν περὶ τοῦ Πάσχα ἔριδα τὸν 2ο αἰῶνα, σκιαγραφώντας τὸν διάλογο ποὺ ἀναπτυσσόταν ἀνάμεσα στὸν φιλελεύθερο προτεσταντισμὸ καὶ

τὴν ὀρθόδοξη θεολογία. Στὴ συνέχεια, ὁ Θεοδόσης Τσιρώνης (Δρ. Ἱστορίας, Θεολόγος) εἰσηγήθηκε τὸ θέμα: «Ἡ “ἀνόρθωση” τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως τὴν ὀραματιζόταν ὁ Ἀμίλκας Ἀλιβιζάτος (1913-1914)», παρουσιάζοντας τὶς προτάσεις τοῦ φιλελεύθερου Ἀλιβιζάτου γιὰ τὴν «ἀνόρθωση» τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε νὰ καταστεῖ παράγοντας κοινωνικῆς προόδου, μέσῳ ἀρθρογραφίας στὴν ἐφημερίδα *Πατρις* καὶ ὁμιλιῶν στὸν «Παρνασσό», καὶ ἐξετάζοντας τὴν ἀπήχηση καὶ τὴν ἐπιρροή τους. Ἐν συνεχείᾳ ὁ Νικόλαος Ἀσπρούλης (Ἀναπλ. Διευθυντῆς Ἀκαδημίας Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου, Διδάσκων στὸ Ε.Α.Π.), μιλώντας με θέμα: «Ἡ Ὀρθόδοξη θεολογία σὲ σταυροδρόμι: Τὸ Συνέδριο τῆς Ἀθήνας τοῦ 1936 καὶ ὁ Ἀμίλκας Ἀλιβιζάτος», ἐξέτασε τὴ θεματολογία καὶ τὰ πρόσωπα τοῦ ἴδιου τοῦ συνεδρίου, τὴ θεολογικὴ συγγένεια μεταξὺ Ἀλιβιζάτου καὶ Φλωρόφσκυ καὶ τὸν ρόλο τους στὴν καθιέρωση τοῦ νέου θεολογικοῦ παραδείγματος στὴν Ὀρθόδοξη θεολογία καὶ ὑπογράμμισε τὴν ἱστορικὴ σημασία τοῦ Συνεδρίου αὐτοῦ γιὰ τὶς μετέπειτα ἐξελιξίσεις μέχρι τὴν πρόσφατη Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος τῆς Κρήτης (2016).

Ἀκολούθως ὁ Σταῦρος Γιαγκάζογλου (Ἐπίκ. Καθηγητῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ε.Κ.Π.Α.) ἀνέπτυξε τὸ θέμα: «Ἡ συμβολὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησιολογία», παρουσιάζοντας τὶς ἐκκλησιολογικὲς θέσεις τοῦ Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου γιὰ τὴ φύση, τὴ συνείδηση καὶ τὴν καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας, μιλώντας γιὰ τὸ χρέος τῆς νὰ μὴν κλείνεται ὁμολογιακὰ στὸν ἑαυτό της, ἀλλὰ νὰ διαλέγεται προκειμένου νὰ φανερώσει τοὺς θησαυροὺς τῆς Παράδοσης ποὺ διαφυλάττει. Ἐπειτα ὁ Στυλιανὸς Χ. Τσομπανίδης (Καθηγητῆς

Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.), στὴν εἰσήγησή του με θέμα: «Ὁ Ἀμίλκας Ἀλιβιζάτος ὡς πρωτεργάτης τῆς Οἰκουμενικῆς Κίνησης: Ἀποτίμηση τοῦ ἔργου του, 100 χρόνια ἀπὸ τότε ποὺ ἐξέθεσε τὸ πρόγραμμα τῆς Ὀρθοδοξίας γιὰ τὴν “Κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν”», σκιαγράφησε καὶ ἐπιχείρησε νὰ ἀποτιμήσει ὅλη τὴν οἰκουμενικὴ πορεία του, με τὴν ὁποία κατάφερε νὰ συνδυάσει τὴν πιστὴ ἀφοσίωση στὴ διδασκαλία τῆς ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας με τὴν εὐρύτητα τοῦ πνεύματος ὡς πρὸς τὸ θέμα τῶν σχέσεων τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας με τὶς ἄλλες Ἐκκλησίες καὶ Ὁμολογίες, νὰ ἐκτιμήσει θετικὰ τὶς ἄλλες Ἐκκλησίες, νὰ ἐνθαρρύνει τὸν διάλογο καὶ τὴ συνεργασία μεταξὺ τους καὶ νὰ προωθήσει τὴν ἀλληλεγγύη καὶ τὴν ἀλληλοβοήθεια. Παρόμοια θέματα ἀλλὰ ἀπὸ διαφορετικὴ σκοπιὰ ἔθεσε ἡ Πανδώρα Δημανοπούλου (Δρ. τῆς *École des hautes études en sciences sociales*), στὴν εἰσήγησή της με θέμα: «Θρησκεία καὶ διπλωματία τῆς πολιτικῆς τοῦ Μεσοπολέμου: Ἡ συμβολὴ τοῦ Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου στὴν προσέγγιση τῆς Ἀγγλικανικῆς με τὴν Ὀρθόδοξης Ἐκκλησία κατὰ τὰ πρῶτα βήματα τῆς Οἰκουμενικῆς Κίνησης», ἀνέλυσε τὸ νόημα τοῦ λόγου καὶ τῆς δράσης τῶν συμμετεχόντων στὶς Οἰκουμενικὲς κινήσεις, ἐκκλησιαστικῶν καὶ λαϊκῶν, ὥστε νὰ ἀνταποκριθοῦν στὶς πρωτοφανεῖς κοσμικὲς προκλήσεις ποὺ ἀντιμετώπιζαν ἀμέσως μετὰ ἀπὸ τὸν κατακλυσμὸ τοῦ Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου καὶ τῆς οἰκονομικῆς κρίσης τοῦ 1929.

Στὴν καταληκτικὴ συνεδρίαση, ὁ Τάσος Ἀναστασιάδης (Ἀναπλ. Καθηγητῆς στὸ Πανεπιστήμιο McGill τοῦ Καναδά), με τὴν εἰσήγησή του: «Ὁ Ἀμίλκας Ἀλιβιζάτος καὶ ἡ ἤττα τῆς φιλελεύθερης ὀρθόδοξης θεολογίας 1918-1938», χαρτογράφησε τὸ

ἐκκλησιαστικό τοπίο στην Ἑλλάδα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς καὶ συζήτησε τὸ φαινόμενο τῆς Ὁμολογοποίησης καὶ τῆς «συντηρητικῆς ἀνανέωσης» τῆς Ἐκκλησίας, ἐνὸς παράδοξου σχήματος μὲ ἀπρόβλεπτες ἀντιμεταθέσεις ἀνάμεσα στὴ συντηρητικὴ καὶ τὴ φιλελεύθερη πλευρά. Ὁ Παντελῆς Καλαϊτζίδης (Διευθυντῆς τῆς Ἀκαδημίας Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου καὶ Ἐρευνητικὸς Ἐταῖρος στὰ Πανεπιστήμια KU Leuven καὶ Münster), μιλώντας μὲ θέμα: «Ἔθνος καὶ Ἐκκλησία στὴ σκέψη τοῦ Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου», παρουσίασε καὶ ἀνέλυσε τὶς θεολογικὲς, ἰδεολογικὲς καὶ πολιτικὲς παραμέτρους τῶν ἀπόψεων τοῦ Ἀλιβιζάτου, τὴ συνέχεια καὶ ἀσυνεχεῖά τους στὴν ἐπόμενη θεολογικὴ γενιὰ τοῦ ἔθους, θέτοντας προβληματισμοὺς ἀναφορικὰ μὲ τὰ ὅρια, τὴν ἐμβέλεια καὶ τὴ συνοχὴ τῶν τοποθετήσεων του καὶ τὴ σχέση τους μὲ τὸ μεταρρυθμιστικὸ καὶ ἀνακαινιστικὸ του ὄραμα. Κλείνοντας τὸ Συνέδριο, ὁ Νίκος Ἀλιβιζάτος (Ὁμότης Καθηγητῆς Νομικῆς Σχολῆς Ε.Κ.Π.Α.), ἀντιφώνησεν τὸν τιμώμενον θεολόγον, μίλησε μὲ θέμα: «Ὁ Ἀμίλκας Ἀλιβιζάτος καὶ ἡ δικτατορία τῶν Συνταγματαρχῶν», φέρνοντας στὴν ἐπιφάνεια λεπτομέρειες ἀπὸ τὶς ἀντιδράσεις τοῦ Ἀλιβιζάτου ὡς Προέδρου τότε, τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ποὺ αἰσθάνθηκε ὅτι ἡ ἐπιβολὴ τῆς δικτατορίας διέψευθε τὶς ἐλπίδες μιᾶς ὀλόκληρης ζωῆς γιὰ ἐκκλησιαστικὴ μεταρρύθμιση καὶ «ἀνοιγμα» τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴ Δύση.

Σὲ ὅλες σχεδὸν τὶς εἰσηγήσεις ἦταν φανερὴ ἡ φιλελεύθερη πολιτικὴ διάσταση τῆς σκέψεως τοῦ Ἀλιβιζάτου καὶ οἱ δυσκολίες ποὺ ἀντιμετώπισε στὴ συνύπαρξή του μὲ ἓνα συντηρητικὸ κατεστημένο, ὅπως καὶ ἡ προτεραιότητα ποὺ ἔθετε στὴν ἀγάπη καὶ τὸν σεβασμὸ πάνω ἀπὸ τὶς δογματικὲς καὶ τὶς ὅποιες

ἄλλες διαφορὲς. Πλούσιες ἦταν οἱ εἰσηγήσεις καὶ σὲ βιογραφικὲς λεπτομέρειες ἀλλὰ καὶ σὲ συναισθηματικὸ περιεχόμενο, χάρις στὶς συγγενικὲς σχέσεις ἀλλὰ καὶ τὶς προσωπικὲς γνωριμίες ὀρισμένων εἰσηγητῶν μὲ τὸν τιμώμενον θεολόγον.

*«Ἅγιος Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος:
Διεπιστημονικὲς προσεγγίσεις
στὴ θεολογία τοῦ φωτὸς
καὶ τῆς χάριτος»*

Μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς συμπλήρωσης χιλίων χρόνων ἀπὸ τὴν κοίμησιν τοῦ ἁγίου Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου (1022-2022), ἡ Ἀκαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου διοργάνωσε διεθνὲς συνέδριο μὲ τὴ συμμετοχὴ πανεπιστημιακῶν καθηγητῶν καὶ εἰδικῶν ἐρευνητῶν ἀπὸ πανεπιστήμια τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Τὸ συνέδριο ἀνέδειξε τὴ γόνιμη καὶ προκλητικὴ σκέψη τοῦ ἁγίου, ἐπεσήμανε τὶς ἐνδιαφέρουσες γιὰ τὴν ἔρευνα πτυχές τῆς καὶ ἔθεσε προβληματισμοὺς γύρω ἀπὸ τὶς δυνατότητες ἐπικαιροποίησης τῆς σκέψεως αὐτῆς.

Μετὰ ἀπὸ τοὺς χαιρετισμοὺς ποὺ ἀπηύθυναν στὸ συνέδριο ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Δημητριάδος κ. Ἰγνάτιος καὶ ὁ Διευθυντῆς τῆς Ἀκαδημίας Θεολογικῶν Σπουδῶν Δρ. Παντελῆς Καλαϊτζίδης, ὁ ὁποῖος καὶ προήδρευσε τῆς πρώτης συνεδρίας, κατὰ σειράν παρουσίασε τῶν εἰσηγήσεων, κατ' ἀρχὰς ἡ Μπάρμπαρα Κροστίνι (Barbara Crostini, Λέκτορας Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, Ἱστορίας τῆς Τέχνης καὶ Πολιτισμικῶν Σπουδῶν, Ἰνστιτούτο Νιούμαν, Οὐψάλα) ἔθεσε τὸ ἐρώτημα γιὰ τὴ σχέση τοῦ ἁγ. Συμεὼν μὲ τὴ χριστιανικὴ πνευματικότητα τῆς Συρίας, ἐν ὄψει τῶν σχέσεων ποὺ δημιουργήθηκαν μεταξύ Συρίας καὶ

Κωνσταντινουπόλεως, μετά από τη νίκη του Βασιλείου Β' στο Χαλέπι (995). Έπειτα ο ήγούμενος της μοναστικής αδελφότητας του Μπόζε Σαμπίνο Κιαλά (Sabino Chiala) ανέλυσε την πιθανότητα να είχε διαβάσει ο Νέος Θεολόγος τον άββα Ίσαάκ τον Σύρο, σε μία εποχή που τα κείμενα του τελευταίου είχαν μεταφρασθεί και κυκλοφορούσαν ευρέως και στο περιβάλλον της Κωνσταντινουπόλεως. Εν συνεχεία η Κόρτνεϊ Τομαζέλλι (Courtney Tomaselli, διδάσκουσα στο Παν. Λογιόλα του Σικάγο) παρουσίασε με γλαφυρό τρόπο τις αντιλήψεις του αγίου περί πνευματικής πατρότητας και εξομολόγησης με άφορμή το Ψαλτήριο Vat. Gr. 1927, ενώ ο Γεώργιος Γουσουριώτης (ύπ. δρ. Φιλολογίας, έρευνητικός έταίρος στο Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών) άσχολήθηκε με την πρόσληψη των έργων του Συμεών κατά τον 11ο-12ο αϊ. και ειδικότερα με την περίπτωση του Βασιλείου Πρωτασηκρήτου.

Ακολούθως, τις τεχνικές του λόγου που χρησιμοποίησε ο Συμεών για να αποδώσει την έμπειρία της σχέσεως με τον Θεό παρουσίασε ο Μανόλης Σ. Πατεδάκης (Έπίκ. Καθηγητής Τμ. Φιλολογίας Πανεπιστημίου Κρήτης), μέσα από μία αντιπροσωπευτική άνθολόγηση κειμένων του αγίου, ενώ ο π. Ευάγγελος Γκανάς (Έφημέριος Όσίου Μελετίου Σεπολίων, Ηλεκτρολόγος Μηχανικός Ε.Μ.Π. και Θεολόγος) σκιαγράφησε την ταυτότητα της έμπειρίας του Συμεών και των Άποστόλων στη δεξίωση της αποκαλύψεως του αναστημένου Χριστού. Την πρόσληψη των έργων του Συμεών στη χειρόγραφη παράδοση αλλά και το αναγνωστικό κοινό της εποχής ανέδειξε η Ειρήνη Αφεντουλίδου (Έρευνήτρια στο Ίνστιτούτο Μεσαιωνικής Έρευνας της Αύστριακής Ακαδημίας Έπιστημών,

Βιέννη), κάτι που είναι άμεσα συνδεδεμένο με τη θέση του Συμεών στο άγιολογικό σχήμα της εποχής για το όποιο εν συνεχεία μίλησε ο Παναγιώτης Άρ. Ύφαντης (Καθηγητής Τμ. Θεολογίας Α.Π.Θ.), αναδεικνύοντας άμφισημίες και έρωτήματα που άπασχολούν την έρευνα μέχρι τις ημέρες μας.

Η Μαρί-Έλεν Κονγκουρντώ (Marie-Helene Congourdeau, Όμότ. Έρευνήτρια Έθν. Κέντρου Έπιστημονικής Έρευνας, Παρίσι) παρουσίασε τον ρόλο του Νέου Θεολόγου στον άστικό μοναχισμό της εποχής, αποδίδοντας στον άγιο την πρωτοβουλία για την είσοδο της άτομικής και έσωτερικής προσευχής στην παράδοση του κοινοβίου. Ο Δημήτρης Μόσχος (Καθηγ. Τμ. Θεολογίας Ε.Κ.Π.Α.) άφ' έτέρου, συγκρίνοντας τη σχέση του Συμεών με τα άρχαία μοναστικά πρότυπα, προβληματίστηκε για τα έρωτήματα που κατά περιόδους θέτει το μοναστικό κίνημα άναφορικά προς τα ιδεώδη του. Μία σύγκριση της έμπειρίας της θέωσης μεταξύ του Συμεών του Νέου Θεολόγου και του Γρηγορίου Παλαμά έπιχείρησε ο π. Άλέξανδρος Χουλιαράς (Έντεταλμένος Διδάσκων Τμ. Κοινωνικής Θεολογίας και Θρησκευσιολογίας Ε.Κ.Π.Α.), ενώ ο π. Βασίλειος Γκαβρίλοβιτς (Basil Gavrilovic, ύπ. δρ. Θεολογίας) συνέκρινε τη σκέψη του Νέου Θεολόγου με τον Γρηγόριο Νύσσης, σε σχέση με τις αντιλήψεις τους για την άτέλεστη έσχατολογική προκοπή του ανθρώπου. Ο Άχιλλέας Δελλόπουλος (Δρ. Θεολογίας, Μεταδιδ. Έρευνήτης Τμήμ. Θεολογίας Ε.Κ.Π.Α.) παρουσίασε τις «πνευματικές αίσθήσεις» ως άπαραίτητη προϋπόθεση της θέωσης αλλά και ως ένοποιό στοιχείο της άνθρωπολογίας. Την όλοποιητική και άνακεφαλαιωτική διάσταση της σκέψης του αγίου Συμεών ανέδειξε ο Βασίλειος

Τσίγκος (Καθηγητής Τμ. Κοινωνικής Θεολογίας και Χριστιανικού Πολιτισμού Α.Π.Θ.), ενώ η έπισημανση της διαλεκτικής έλευθερίας και αναγκαιότητας ως παράγοντα υπέρβασης μιάς συμβατικής και θεσμοποιημένης άσκησης και πνευματικότητας από τον Δημήτρη Ούλη (Έντεταλμένο Διδάσκοντα Τμ. Κοινωνικής Θεολογίας και Θρησκευολογίας Ε.Κ.Π.Α.), φανέρωσε τη δυναμική της συμεωνικής σκέψεως.

Τόν τρόπο χρήσεως της Καινης Διαθήκης στο έργο του Συμεών ως συνδυασμό βιβλικής έρμηνείας και προφητικής μαρτυρίας ανέλυσε η Αικατερίνη Τσαλαμπούνη (Αναπλ. Καθηγ. Τμ. Κοινωνικής Θεολογίας και Χριστιανικού Πολιτισμού Α.Π.Θ.), ενώ τις διαστάσεις και την ποικιλότητα της θεολογικής έκφραστικής αναφορικά με τη θέα του Θεού και τη θέωση μεταξύ Γρηγορίου Παλαμά και Συμεών Νέου Θεολόγου ανέλυσε ο Σταύρος Γιαγκάζογλου (Έπίκ. Καθηγητής Τμ. Θεολογίας, Ε.Κ.Π.Α.), έπισημαίνοντας τόσο τις διαφορετικές έποχές και τις άπαιτήσεις τους, όσο και τις διαφορές που προκύπτουν από τα προβλήματα που ο καθένας τους αντιμετώπιζε. Έναν γόνιμο προβληματισμό σχετικά με τον ρόλο του σώματος στη θέωση κατά τον Νέο Θεολόγο κόμισε ο Ίσταν Περτσέλ (Istvan Perczel, Καθηγητής Τμ. Μεσαιωνικών Σπουδών Πανεπιστημίου Κεντρικής Εύρώπης, Βιέννη & Βουδαπέστη), συνδέοντας την προβληματική του ζητήματος με την εύαγριανή σκέψη και προβληματιζόμενος σχετικά με τον ρόλο του σώματος στη δεξίωση της θεοπτίας.

Τόν ρόλο του Άγιου Πνεύματος στον μυστικισμό του Συμεών παρουσίασε ο Πάμπλο Άργκαράτε (Pablo Argarate, Καθηγητής Τμ. Θεολογίας Πανεπιστημίου

Γκράτς), αναδεικνύοντας τον ρόλο της πνευματολογίας ως δυναμική πρόσβαση στο γεγονός του Χριστού, πιστώνοντας τον Νέο Θεολόγο με μία έπιμονή στην Πνευματολογία που έγινε χαρακτηριστικό του ανατολικού χριστιανισμού. Την έσχατολογία του Νέου Θεολόγου σε σύγκριση με τον προβληματισμό της έσχατολογίας του 20ου αιώνα έπιχείρησε ο Θεόφιλος Άμπατζίδης (Δρ. Θεολογίας, Έρευν. Έταίρος Άκαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου), ως άρραβώνα και πρόγευση της Βασιλείας από αυτήν έδω τη ζωή, χωρίς όμως την άπεμπόληση της προσμονής των έσχάτων ως ολοκλήρωση της παρούσας έμπειρίας, ενώ ο Πώλ Γαβριλιούκ (Paul Gavriluk, Καθηγητής Πανεπιστημίου Άγιου Θωμά, Μινεσότα, Πρόεδρος της Διεθνούς Όρθόδοξης Θεολογικής Ένωσης Ι.Ο.Τ.Α.) ανέλυσε τη σχέση της ένσάρκωσης με τις πνευματικές αισθήσεις, διερευνώντας πώς ο Συμεών συνδέει τη σάρκα με τα αισθήματα και τον νου στην περιγραφή των έμπειριών του.

ΙΟΥΝΙΟΣ

«Η Διεθνές Συνέδριο της Έταιρείας για την Ανατολική Λατρεία»

Μεταξύ 13 και 18 Ίουνίου έλαβε χώρα στη Θεσσαλονίκη το Η Διεθνές Συνέδριο της Έταιρείας για την Ανατολική Λατρεία (Society for Oriental Liturgy) που πραγματοποιήθηκε σε συνεργασία με το Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας και Χριστιανικού Πολιτισμού της Θεολογικής Σχολής του Άριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, το Πατριαρχικό Ίδρυμα Μελετών και την Έταιρεία Μακεδονικών Σπουδών. Στο Συνέδριο συμμετείχαν καταξιωμένοι

καθηγητές καθώς και νεώτεροι ἐπιστήμονες ἀπὸ τὴν Εὐρώπη, τὴ Βόρεια Ἀμερική, τὸν Σλαβικὸ κόσμον καὶ τὴ Μέση Ἀνατολή, οἱ ὅποιοι ἐργάζονται ἐρευνητικὰ στὸ γνωστικὸ πεδίο τῆς Λειτουργικῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν συναφῶν κλάδων.

Οἱ ἐργασίες τοῦ συνεδρίου διακρίθηκαν σὲ διαλέξεις ποὺ ἀπευθύνονταν στὴν ὀλομέλεια καὶ σὲ παρουσιάσεις εἰσηγήσεων σὲ παράλληλες συνεδρίες. Ἀπὸ τὴν πρώτη κατηγορία ξεχώρισε ἡ ἐναρκτήρια διάλεξη τοῦ προέδρου τῆς ἐταιρείας Gerard Rouwhorst μὲ τίτλο: “Comparative Liturgy and beyond”, στὴν ὁποία ὁ ὀμιλητὴς σκιαγράφησε τὸ τοπίο τῆς σύγχρονης συγκριτικῆς λειτουργικῆς καὶ τὶς προοπτικὲς ποὺ ἀνοίγονται γιὰ περαιτέρω ἔρευνα. Ἰδιαιτέρω ἐνδιαφέρον παρουσίασε καὶ ἡ διάλεξη τοῦ κορυφαίου λειτουργιολόγου Marcel Metzger μὲ θέμα: «La liturgie dans les recueils de traditions apostoliques (règlements ecclésiastiques)», ποὺ καταπιάστηκε μὲ τὶς ἀπαρχὲς τῆς χριστιανικῆς λατρείας καὶ τὶς σχετικὲς συλλογὲς τῶν ἀποστολικῶν παραδόσεων. Τέλος, ἀξία ἰδιαίτερης ἀναφορᾶς ἀπὸ τὶς διαλέξεις τῆς ὀλομέλειας ἦταν καὶ αὐτὴ ἀπὸ τὸν π. Χρυσόστομο Νάσση μὲ θέμα: “The Byzantine Gospel Lectionary System: Narrative Threads and Heortological Contexts”, στὴν ὁποία παρουσιάστηκε καὶ ἀναλύθηκε ἡ ἐπιλογή εὐαγγελικῶν περικοπῶν στὸ Βυζαντινὸ ἑορτολογικὸ σύστημα. Στὶς παράλληλες συνεδρίες πραγματοποιήθηκαν σύντομες ἀνακοινώσεις ἀπὸ ἔρευνες σὲ ἐξέλιξη, ποὺ ἀφοροῦν ὄλο τὸ γεωγραφικὸ τόξο τῆς Χριστιανικῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, τὴ Νουβία καὶ τὸ Σινᾶ μέχρι τὴ Συρία καὶ τὸ Κατάρ, καθὼς καὶ τὸν Σλαβικὸ κόσμον.

«Ὁρθόδοξε Ἐπινοήσεις τῆς Ἀνατολῆς»

Διεθνὲς συνέδριο μὲ τὴ συνεργασία τοῦ Κέντρου Ὁρθόδοξων Χριστιανικῶν Σπουδῶν τοῦ Πανεπιστημίου Φόρντχαμ (Νέα Ὑόρκη, Η.Π.Α.), τῆς Ἐδρας Ὁρθόδοξης Θεολογίας τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μύνστερ (Γερμανία), τῆς Ὁρθόδοξης Θεολογικῆς Ἀκαδημίας «Ἅγιος Ἰγνάτιος» (Στοκχόλμη, Σουηδία), τοῦ Κέντρου γιὰ τὴ Μελέτη τοῦ Πολιτισμοῦ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ (Βελιγράδι, Σερβία), τοῦ Κέντρου γιὰ τὴ Φιλοσοφία καὶ τὴ Θεολογία (Τρεμπίνιε, Βοσνία-Ερζεγοβίνη), τοῦ Βιβλικῆς Θεολογικοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα (Μόσχα, Ρωσία), τοῦ Ρουμανικοῦ Ἰνστιτούτου Διορθόδοξων, Διαχριστιανικῶν καὶ Διαθρησκειακῶν Σπουδῶν (INTER, Κλούζ-Ναπόκα, Ρουμανία) καὶ τῆς Ἀκαδημίας Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου ἔλαβε χώρα ἀπὸ τὶς 16 ἕως τὶς 19 Ἰουνίου στὸ Συνεδριακὸ Κέντρο «Θεσσαλία» στὰ Μελισσάτικα τοῦ Βόλου. Τὸ συνέδριο ἀνέδειξε ἐρωτήματα ὅπως ἡ σημασία τῶν στοιχείων ποὺ ὀρίζουν τὴν ἰδέα τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἡ συγκρότηση τῆς ἰδέας τῆς «Ἀνατολῆς» μέσα ἀπὸ βασικά χαρακτηριστικὰ τῆς Ὁρθοδοξίας, θέτοντας προβληματισμοὺς γιὰ τὴν ὑπάρξη ἐνὸς φαινομένου «κατασκευῆς» καὶ «ἐπινοήσης».

Ἡ κεντρικὴ ὀμιλία ἐκφωνήθηκε ἀπὸ τὸν διακεκριμένον θεολόγο καὶ φιλόσοφο Χρῆστο Γιανναρά (Ὁμὸτ. Καθηγητὴ Φιλοσοφίας τοῦ Παντείου Πανεπιστημίου), μὲ θέμα τὴν ἐπινοήση τῆς Ἀνατολῆς μέσα ἀπὸ τὴ Φιλοκαλία καὶ τὸ Πηδάλιο. Ὁ Καθηγητὴς τόνισε τὴ σταδιακὴ μετατροπὴ τῶν Κανόνων τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ ὀδοδείκτες σὲ κανονιστικὲς διατάξεις μὲ νομικὴ χροιά, ἐνῶ σχολίασε καὶ τὴν ἐνθουσιώδη ὑποδοχὴ τῆς Φιλοκαλίας ἀπὸ τὴ Δύση, ὑποστηρίζοντας ὅτι ἡ

Φιλοκαλία συντονίστηκε με μία άτομο-κεντρική θρησκευοποιημένη έκδοχή του Χριστιανισμού, αντιπροσωπευτική για τή Δύση.

Τὴν ἐπόμενη ἡμέρα ἡ Αἰκατερίνη Τσαλαμπούνη (Αναπλ. Καθηγήτρια Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.) μίλησε γιὰ τὴν ἐπινόηση τῆς Ἀνατολῆς μέσω τῆς διαλεκτικῆς ἀντίθεσης πατερικῆς θεολογίας καὶ Καινῆς Διαθήκης, ἐπισημαίνοντας τὸ διαχρονικὸ πρόβλημα τοῦ δημόσιου ἐκκλησιαστικοῦ λόγου, ὁ ὁποῖος ἀντιμετωπίζει τὸ βιβλικὸ κείμενο ὡς ἀποδεικτικὸ ἐργαλεῖο, καθὼς καὶ τὴν τάση πολλῶν ἀκαδημαϊκῶν θεολόγων νὰ μὴν ἐνδιαφέρονται γιὰ τὰ πορίσματα τῆς σύγχρονης βιβλικῆς ἐπιστήμης. Ὁ ἐπόμενος ὁμιλητής, ὁ Ἀσάντ Ἡλίας Κατάν (Καθηγητῆς Ὁρθόδοξης Θεολογίας Πανεπιστημίου Μύνστερ, Γερμανία), ἀφιέρωσε τὴ διάλεξή του στὴν πρόσληψη καὶ τὴν ἐρμηνεία τοῦ Μαξίμου Ὁμολογητοῦ σὲ Ἀνατολή καὶ Δύση, τονίζοντας πὼς ὁ ἅγιος Μάξιμος ἐρμηνεύθηκε ἔτσι ὥστε νὰ χαραχθοῦν τὰ ὅρια μεταξὺ μιᾶς «ὀρθόδοξης» ἀνατολῆς καὶ μιᾶς «αἰρετικῆς» Δύσεως. Ὁ τρίτος ὁμιλητής, ὁ Βασίλειος Μακρίδης (Καθηγητῆς Παν. Ἐρφουρτ, Γερμανία), μίλησε γιὰ τὴν ἐπινόηση τῆς Ἀνατολῆς στὸ πλαίσιο τοῦ ὀρθόδοξου μοναχισμοῦ. Στὴν εἰσήγησή του τόνισε ὅτι ὁ ὀρθόδοξος χριστιανικὸς μοναχισμὸς ἔχει δραματίζει κεντρικὸ ρόλο στὶς ποικίλες ἐκφάνσεις του καὶ στὰ πολιτισμικά του συμφοραζόμενα ἀναφορικά με τὴ σκιαγράφηση μιᾶς συγκεκριμένης ἰδέας γιὰ τὴν Ἀνατολή καὶ τὴν προώθησή της ὡς τῆς μοναδικῆς καὶ ἀποκλειστικῆς ἐκδοχῆς τῆς αὐθεντικῆς ὀρθόδοξης πίστεως καὶ πρακτικῆς, ἡ ὁποία διακρίνεται κυρίως ἀπὸ τὸ φαινόμενο τοῦ γεροντισμοῦ καὶ ἀπὸ τὴ διαμόρφωση μιᾶς ἐπιθετικῆς ὀρθοδοξίας.

Στὴ δεύτερη συνεδρία, ὁ Ἡλίας Ἐλ Χαλάμπι (Αναπληρωτῆς Διευθυντῆς τοῦ Κέντρου Ἀραβικῶν Σπουδῶν καὶ Διαπολιτισμικοῦ Διαλόγου τοῦ Πανεπιστημίου Μπαλαμάντ, Λίβανος) ἐξέτασε τὴν ἐπινόηση τῆς ἰδέας τῆς Ἀνατολῆς σὲ ἰσλαμικὸ περιβάλλον, καταδεικνύοντας τὸν τρόπο με τὸν ὁποῖο διαμορφώθηκε ἡ ταυτότητα ἀπὸ τις ἐποικοδομητικὲς ἀλλὰ καὶ τις καταστροφικὲς συναντήσεις μεταξὺ δύο μονοθεϊστικῶν θρησκειῶν, τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τοῦ Ἰσλάμ. Ὁ Σταῦρος Γιαγκάζογλου (Ἐπίκ. Καθηγ. Θεολογικῆς Σχολῆς Ε.Κ.Π.Α.) μίλησε γιὰ τὴν ἐπινόηση τῆς ἰδέας τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὸν ἀντιδυτικισμὸ στὸ πλαίσιο τῆς θεολογίας τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, ἐπισημαίνοντας τὸ γεγονός ὅτι εἶναι ἀναγκαῖο ἡ θεολογία τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ νὰ κατανοηθεῖ ἀπὸ τὴν ὀπτικὴ γωνία μιᾶς γόνιμης συνάντησης μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως καὶ ὄχι μετὴ συνεχῆ προβολῆ τῆς θεολογίας τοῦ σπουδαίου αὐτοῦ βυζαντινοῦ θεολόγου ὡς ἀντίποδα τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς καὶ τῆς δυτικῆς χριστιανικῆς θεολογίας ἐν γένει. Ὁ ἐπόμενος ὁμιλητής, ὁ George Demacopoulos (Συνιδρυτῆς καὶ συνδιευθυντῆς τοῦ Κέντρου Ὁρθόδοξων Χριστιανικῶν Σπουδῶν τοῦ Πανεπιστημίου Φόρντχαμ, Νέα Ὑόρκη, Η.Π.Α.) προχώρησε σὲ ἕναν ἐνδιαφέροντα παραλληλισμὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀντιλήψης τῶν Βυζαντινῶν, μετὰ παράδειγμα τὸν Ἰουστινιανό, μετὸν Βλαντιμίρ Πούτιν, τονίζοντας τις κοινὲς ἀντιλήψεις γιὰ τὸν ρόλο τοῦ ἡγέτη στοὺς δύο αὐτοὺς κόσμους.

Στὴν τρίτη καὶ τελευταία συνεδρία τῆς δεύτερης ἡμέρας τὸν λόγο πῆρε ὁ Μίκαελ Γιέλμ (Κοσμήτωρ τῆς Ὁρθόδοξης Θεολογικῆς Ἀκαδημίας «Ἅγιος Ἰγνάτιος», Σουηδία), ὁ ὁποῖος ἀνέλυσε τὴν ἰδέα

τοῦ «ρωσικοῦ κόσμου» στοῦ πλαίσιο τῆς τοποφιλίας, σύμφωνα με τὴν ὁποία ἕνας συγκεκριμένος τόπος μπορεί νὰ συνδέεται στενά καὶ νὰ ἀποτελεῖ σημεῖο ἀναφορᾶς γιὰ ἕνα συγκεκριμένο ἔθνος. Σύμφωνα με τὸν εἰσηγητὴ, ἡ τοποφιλία μπορεί νὰ ὀδηγήσει τοὺς ἀνθρώπους στοῦ μονοπάτι τῆς εἰρήνης καὶ τῆς συμφιλίωσης ἀλλὰ εἶναι ἐπίσης δυνατὸν νὰ προκαλέσει πόλεμο καὶ ἐπιθετικότητα. Ὁ τελευταῖος εἰσηγητὴς τῆς ἡμέρας ἦταν ὁ π. Πέρρου Χαμάλης (Καθηγητὴς Θρησκευτικῶν Ἐπιστημῶν, Κολλέγιο Νόρθ Σέντραλ, Ἰλλινόις, Η.Π.Α.), ὁ ὁποῖος μίλησε γιὰ τὴν ἐπινόηση τῆς ιδέας τῆς Ἀνατολῆς μέσα ἀπὸ τὴν παράδοση τῆς «Συμφωνίας», ἀναλύοντας τὰ κανονιστικὰ κοινωνικοπολιτικὰ ὁράματα τῶν σύγχρονων Ὀρθόδοξων ὡς τρία εἶδη ἀπαντήσεων στοῦ βυζαντινὸ μοντέλο τῆς «Συμφωνίας»: τὴ νεοβυζαντινὴ, τὴ φιλελεύθερη δημοκρατικὴ καὶ τὴν ἐσχολογικὰ ἀναρχικὴ.

Τὴν τρίτη ἡμέρα, ἡ Ρεγκούλα Τσβάλεν (Πανεπιστήμιο Φριβούργου, Ἐρευνητικὸ Κέντρο «Σέργιος Μπουλγκάκωφ», Ἑλβετία) κατέδειξε τὴν ἐπινόηση τῆς ιδέας τῆς –ρωσικῆς κυρίως– Ἀνατολῆς ἀπὸ τὸ κίνημα τῶν Σλαβοφίλων. Οἱ Σλαβόφιλοι ἐπηρεάσθηκαν ἀπὸ τὸν δυτικὸ ρομαντισμὸ καὶ τὸν χρησιμοποίησαν γιὰ νὰ ἀσχίσουν κριτικὴ στὴ Δύση καὶ νὰ κατασκευάσουν τὴν ἀνατολικὴν χριστιανικὴ ταυτότητα, στὴ βάση τῆς θεωρίας τῆς «συνοδικότητος», ἡ ὁποία θεωρητικὰ ἀντιτίθεται στὸν «δυτικὸ ἀτομικισμὸ». Ὁ ἐπόμενος εἰσηγητὴς π. Δημήτριος Μπαθρέλλος (Ἐπισκέπτης Καθηγητῆς, Ἰνστιτούτο Ὀρθόδοξων Χριστιανικῶν Σπουδῶν τοῦ Κέιμπριτζ) ἀνέλυσε τὴν ἔννοια τῆς εὐχαριστιακῆς ἐκκλησιολογίας καὶ τὴν ἐργαλειοποίησή της γιὰ ἀσκηση κριτικῆς στὴ Δύση. Ἐπιπλέον τόνισε ὅτι, παρὰ τὶς προσδοκίες

πολλῶν θεολόγων, ἡ εὐχαριστιακὴ θεολογία ἀπέτυχε νὰ ἀλλάξει ἀρκετὲς προβληματικὲς ἐκκλησιαστικὲς πτυχές. Στὴ συνέχεια, ὁ Βούκασιν Μιλίτσεβιτς (Καθηγητὴς Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Βελιγραδίου, Σερβία) ἐξέτασε τὴν ἐπινόηση τῆς ιδέας τῆς Ἀνατολῆς μέσα ἀπὸ τὸ ζήτημα τοῦ ἡμερολογίου, τὸ ὁποῖο, στὴν περίπτωσή τοῦ Πατριαρχείου Σερβίας ἔχει μετατραπῆ πλεον σὲ ζήτημα ταυτότητας, παρ' ὅλο πὸν τὸ Σερβικὸ Πατριαρχεῖο ἦταν ἀρχικὰ πρόθυμο νὰ ἀποδεχθῆ τὴν ἡμερολογιακὴ ἀλλαγὴ. Ὁ ἐπόμενος ὁμιλητὴς, ὁ Ντάβορ Τζάλτο (Πρόεδρος τοῦ Κέντρου Μελέτης τοῦ Πολιτισμοῦ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, Βελιγράδι, Σερβία, καὶ Ἀναπλ. Κοσμητῶρ τῆς Ὀρθόδοξης Θεολογικῆς Ἀκαδημίας «Ἅγιος Ἰγνάτιος», Σουηδία), ἀφιέρωσε τὴν εἰσήγησή του στὶς λεγόμενες «ἀνατολικές» πτυχές τῆς παραδοσιακῆς ὀρθόδοξης εἰκονογραφίας, παρουσιάζοντας τὴν ἀναβίωση τῆς βυζαντινῆς τεχνοτροπίας στὴν ἀγιογραφία καὶ τὴν καθιέρωσή της στὴν Ἀνατολικὴ Ὀρθόδοξη παράδοση, σχολιάζοντας τὸ γεγονός ὅτι σήμερα αὐτὴ ἡ τεχνοτροπία ἔχει ἀποκτήσει ἕνα «κανονιστικὸ» καθεστῶς στὸν Ὀρθόδοξο κόσμο.

Στὴν τελευταία συνεδρία, ὁ Διευθυντὴς τῆς Ἀκαδημίας Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου Παντελῆς Καλαϊτζίδης ἐπικεντρώθηκε στὴν κατασκευὴ τῆς ιδέας τῆς Ἀνατολῆς μέσα ἀπὸ τὴ μυστικὴ θεολογία καὶ τὸν ἀποφατισμὸ, ὡς σημεῖα διαφοροποίησης ἀπὸ τὴ Δύση, με χαρακτηριστικώτερο ἐκπρόσωπο τῆς τάσεως αὐτῆς τὸν Βλαδίμηρο Λόσκυ, τὸν ὁποῖον ὁ ὁμιλητὴς ἀντιδιέστειλε ριζικὰ ἀπὸ τὸν π. Γεώργιο Φλωρόφσκυ. Ἡ Candace Lukasik (Ἐπικ. Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Μισισσιππὴ, Η.Π.Α.) ἀφιέρωσε τὴν εἰσήγησή της στὴν κοινότητα

τῶν Κοπτῶν Χριστιανῶν στίς Η.Π.Α., ὑπογραμμίζοντας τὸ γεγονός ὅτι, παρ' ὅλο πὸς οἱ Ἀμερικανοὶ εὐαγγελικοὶ χριστιανοὶ χρησιμοποίησαν τίς δυσκολίες πὸς ἀντιμετωπίζουν οἱ Κόπτες Χριστιανοὶ στὴν Αἴγυπτο προκειμένου νὰ παρουσιάσουν τὸν χριστιανισμό ὡς διωκόμενη θρησκεία, συνεχίζουν νὰ ἀντιμετωπίζουν ρατσιστικὰ τοὺς Κόπτες χριστιανούς ὡς Μεσανατολίτες καὶ «μῆ-λευκοὺς ἄλλους» στὴν καθημερινότητα τῆς ἀμερικανικῆς κοινωνίας. Ἡ Sarah Riccardi-Swartz (Ἐπίκ. Καθηγ. Northeastern Univ., Η.Π.Α.) συσχέτισε στὴν εἰσήγησή της τὸ φαινόμενο τῶν προσηλύτων στὴ Ρωσικὴ Ὁρθόδοξία στίς Η.Π.Α. μὲ τὴν ἄνοδο τοῦ συντηρητικοῦ ἀμερικανικοῦ χριστιανισμοῦ. Ἡ εἰσήγησή της ἐπικεντρώθηκε στὴν ψηφιακὴ ἐκδήλωση τῆς θρησκευτικότητας, τὴ συντηρητικὴ κοινωνικὴ πολιτικὴ καὶ τὴν ἱστορία τοῦ ἀμερικανικοῦ ἐξαιρετισμοῦ, καταδεικνύοντας πῶς ἡ πνευματικὴ μεταστροφή ἔχει βασικὰ πολιτικὸ χαρακτήρα.

Στὴν ὀλοκλήρωση τοῦ Συνεδρίου, οἱ οἰκουμενικοὶ παρατηρητὲς Peter de Mey καὶ Αἰδ. Παναγιώτης Κανταρτζῆς παρουσίασαν τίς παρατηρήσεις τους. Ὁ Peter de Mey (Καθηγητὴς καὶ ἀναπλ. Κοσμήτωρ τῆς Σχολῆς Θεολογίας καὶ Θρησκευτικῶν Ἐπιστημῶν, Καθολικὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Leuven, Βέλγιο) τόνισε ὅτι ἡ θεωρία τοῦ π. Γεώργιου Φλωρόφσκυ περὶ «Βαβυλώνας αἰχμαλωσίας» τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας στὴ δυτικὴ θεολογία φαίνεται νὰ ἔχει ξεπερασθεῖ σήμερα, ἐνῶ ὁ Αἰδ. Παναγιώτης Κανταρτζῆς (Ἐπισκέπτης Καθηγητὴς στὸ Ἑλληνικὸ Βιβλικὸ Κολλέγιο, Διευθυντὴς τοῦ Ἰνστιτούτου γιὰ τὴ Μελέτη τοῦ Ἀνατολικοῦ Ὁρθόδοξου Χριστιανισμοῦ) ἐπεσήμανε τὴ σημασία τῆς Ὁρθόδοξης παράδοσης γιὰ τὸν Χριστιανισμό παγκοσμίως, καθὼς σύμφωνα μὲ πολλοὺς ὁ Ἀνατολικὸς Ὁρθόδοξος Χριστιανισμὸς βρίσκεται ἐγγύτερα στὸν ἀρχέγονο χριστιανισμό ἀπὸ κάθε ἄλλη παράδοση.